

Nr 451

Av herr Grebäck, om utbyggnad och effektivisering av forskningsorganisationen.

(Lika lydande med motion nr 382 i Första kammaren)

Möjligheterna till snabbare ekonomisk, social och kulturell utveckling är i hög grad beroende av framstegen på forskningens område. Medvetandet härom har gjort att flertalet länder satsar en allt större del av sina resurser på forskning och utbildning. Också i vårt land har statens och näringslivets insatser för forskningen ökat. Likväl kan med visst fog ifrågasättas, om den nuvarande takten i förstärkningen av forskningspotentialen är tillräcklig för att på längre sikt ge vårt land en med de stora industriländerna jämbördig ekonomisk tillväxt samt kulturell och social framstegstakt. Sedan de av 1955 års universitetsutredning i dess femte betänkande, Forskningens villkor och behov (SOU 1958: 32), framlagda förslagen till förstärkning av forskningens resurser i sina huvuddelar realiserats saknas också en mera långsiktig plan för utbyggnaden av den statliga forskningsinsatsen.

En förutsättning för att de personella och ekonomiska resurser, som står till forskningens förfogande, skall kunna utnyttjas på bästa sätt är en rationell forskningsorganisation. Förslag till partiella förbättringar i den del av organisationen för vilken staten bär huvudansvaret har framlagts av universitetsutredningen förutom i det femte betänkandet också i dess sjunde betänkande, Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning (SOU 1963: 9).

Sedan dessa delreformer genomförts är enligt vår mening tiden mogen för en samlad översyn av hela forskningsorganisationen.

En sådan översyn bör i första hand ta sikte på att få till stånd en bättre samordning mellan statens och det enskildas insatser för alla slag av grundforskning och teknisk utveckling, att utarbeta riktlinjer för utbyggnaden av den statsunderstödda delen av forskningsorganisationen, att söka utveckla en mera elastisk och effektiv forskningsorganisation, att framlägga förslag till utbyggnad och effektivisering av den vetenskapliga biblioteks- och dokumentationsverksamheten samt att utarbeta prognoser för det framtida behovet av forskare.

Genom forskningsberedningens tillkomst har skapats tillfälle för vetenskapsmännen att för statsmakterna kontinuerligt framlägga sin syn på den långsiktiga inriktningen av forskningen och forskningspolitiken. En av

forskningsberedningens viktigaste uppgifter är att följa den internationella vetenskapliga utvecklingen samt behandla avvägningsproblem av principiell räckvidd. Beredningen är däremot i hög grad bunden av den befintliga forskningsorganisationens omfattning och struktur. En översyn av forskningsorganisationen bör därför företas av särskilda sakkunniga.

Forskningsinriktningen i vårt land uppvisar en bredd som är jämförbar med många större länders. Genom tillkomsten av nya forskningsområden ökar svårigheterna för ett litet land att hålla en forskningsorganisation, som täcker mer än de viktigaste fälten. Samtidigt måste konstateras att möjligheterna att utnyttja vetenskapliga rön ofta underlättas om forskningsfältet i fråga är företrätt inom det egna landet. Den specialisering på forskningens område, som ett litet land måste företa, får alltså avvägas mot näringslivets behov av tillgång på tränade tekniker och vetenskapsmän på alla områden. Ett närmare internationellt samarbete på forskningens område och gemensamma internationella forskningsprojekt kan emellertid medverka till att snabbt ge de små länderna del av vetenskapens landvinningar. Möjligheterna att underlätta internationellt vetenskapligt samarbete, inte minst inom de nordiska länderna, bör därför kartläggas.

En väsentlig del av forskningen inom den statliga sektorn av forskningsorganisationen finansieras med medel från näringslivet och enskilda. Detta gäller i första hand naturvetenskaplig, teknisk och medicinsk forskning. Samtidigt bedrivs en omfattande forskningsverksamhet i näringslivets egen regi. För att stimulera industrien och andra grenar av näringslivet till större insatser på grundforskningens område bör särskilt utredas möjligheterna till ett ökat samarbete mellan det offentliga och näringslivet dels i form av gemensamma forskningsprojekt, dels i form av statligt stöd till av privata företag startade forskningsprojekt. Möjligheterna att på bästa sätt tillvarata och utnyttja vårt lands begränsade ekonomiska och personella resurser hänger i hög grad samman med forskningsorganisationens elasticitet. Forskningsorganisationen inom universitetens ram är av olika skäl tämligen stel. Problemet blev föremål för uppmärksamhet från universitetsutredningens sida. Utredningens förslag om inrättandet av s. k. rörliga professurer har dock ej genomförts.

Behovet av större elasticitet i den statliga forskningsorganisationen har i stället kommit till uttryck framför allt i forskningsrådets verksamhet. Jämsides med de forskartjänster, för vilka riksdagen anslagit medel särskilt, har forskningsråden inom ramen för sina ordinarie anslag anvisat medel till anställning av kvalificerade forskare på laborator och professors nivå.

Också forskningsrådets allmänna expansion kan sägas ha bidragit till en större elasticitet i forskningsorganisationen. En utbyggnad av forskningsrådets verksamhet bör därför ske och andra möjligheter till skapandet av en mera elastisk forskningsorganisation prövas.

Sannolikt kan också ett effektivare utnyttjande av den vetenskapligt tränade arbetskraften erhållas genom en större insats av materiella resurser och biträdesresurser per vetenskapsman. Universitetsutredningen uppmärksammade sålunda att antalet biträden per forskare inom den privata sektorn var väsentligt större än i den statliga sektorn. Delvis betingas denna skillnad av näringslivets starka inriktning på teknisk forskning och utveckling. Det kan dock på goda grunder antas, att en förstärkning av biträdesresurserna inom den del av forskningsorganisationen för vilken staten svarar skulle innebära en effektivisering av organisationen. Också andra möjligheter till en effektivisering av den statliga och statsunderstödda forskningen bör prövas. En betydelsefull komponent i forskningsorganisationen är biblioteks- och dokumentationsverksamheten. Genom ett väl utbyggt informationssystem kan vetenskapliga framsteg snabbare utnyttjas både av andra forskare och i näringslivet. Också genom den ytterligt snabba tillväxten av forskningsvolymen ställes ständigt växande krav på biblioteken och dokumentationsinstituten.

Organisationen av de vetenskapliga biblioteken och olika slag av dokumentationsverksamhet har ej behandlats av universitetsutredningen. Utredningen har förutsatt att denna del av forskningsorganisationen blir föremål för särskild utredning. Då de åtgärder som sedermera vidtagits i fråga om utbildning av dokumentalister och bibliotekspersonal inte ändrat organisationsförhållandena bör enligt min mening den sålunda förordade utredningen kunna komma till stånd som ett första led i en allmän översyn av forskningsorganisationen. Därvid bör också prövas olika möjligheter att bättre anknyta de svenska vetenskapliga informationskanalerna till andra länders, särskilt de nordiska ländernas.

I egenskap av huvudman för universiteten och högskolorna ankommer det på staten att svara för forskarutbildningen. En uppskattning av det framtida behovet av forskare måste ske utifrån en kartläggning av både näringslivets och statens efterfrågan på vetenskapligt utbildad arbetskraft. Möjligheterna till exaktare uppskattningar av det framtida behovet av forskare kommer att öka sedan planerade förbättringar i statistiken på detta område genomförts.

Med anledning av vad ovan anförts får jag hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om översyn och förslag rörande utbyggnad och effektivisering av forskningsorganisationen i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 27 januari 1965

Erik Grebäck
